

УДК 811.161.2'24:378

ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Стамбульська Т.І., аспірант

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті з'ясовано значення поняття «національно-мовна особистість майбутнього вчителя», здійснено аналіз особливостей мовної особистості. Зроблено характеристику національно-мовної особистості майбутнього вчителя сучасної початкової школи. Визначено основні структурні елементи, які характеризують мовні, мовленнєві, комунікативні аспекти особистості.

Ключові слова: мовна особистість, національно-мовна особистість, майбутній учитель, національна мова, сучасна початкова школа.

В статье определено значение понятия «национально-языковая личность будущего учителя», осуществлен анализ особенностей языковой личности. Сделана характеристика национально-языковой личности будущего учителя современной начальной школы. Определены основные структурные элементы, которые характеризуют языковые, речевые, коммуникативные аспекты личности.

Ключевые слова: языковая личность, национально-языковая личность, будущий учитель, национальный язык, современная начальная школа.

Sтамбульська Т.І. THE PROBLEM OF UKRAINIAN NATIONALLY-LANGUAGE PERSONALITY OF FUTURE TEACHER OF MODERN PRIMARY SCHOOL

The article clarified the meaning of “national and linguistic identity of future teachers”, linguistic features analyzed personality characteristics, made national linguistic identity of the future teacher of modern primary school, identified the main structural elements that characterize language, speech, communicative aspects of personality.

Key words: language personality, national and linguistic identity, future teacher, national language, modern primary school.

Постановка проблеми. Підготовка вчителів сучасної початкової школи є однією з актуальних проблем вищої освіти в Україні. Лінгводидактичну підготовку майбутнього вчителя необхідно постійно вдосконалювати, оскільки з'являються нові вимоги до педагогічних кадрів. Сприяти формуванню особистості може тільки такий учитель, який сам є розвинутою творчою особистістю, формувати мовленнєву обізнаність школярів може тільки той педагог, який сам нею володіє. Становлення оновленої освітньої системи в Україні відбувається в умовах прискорення глобальної інтеграції у світове товариство під впливом етнічного чинника на збереження цілісності національної державності та відновлення духовних пріоритетів суспільства.

Вікові можливості молодших школярів, а саме здатність наслідувати соціальну поведінку наставників, їх стиль спілкування, використання виражальних можливостей мови, надають вчителю початкової школи статусу комунікативного еталону, мовного експерта та порадирика, носія і зразка культури мовлення. Таким чином, мовна обізнаність педагогів початкової ланки освіти є професійно значущою якістю особистості, яка має важливе соціальне, стратегічне значення для формування комунікативно

спроможної особистості, діяльних і суспільно активних майбутніх громадян українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порушуючи питання національно-мовної особистості у контексті підготовки майбутнього вчителя сучасної початкової школи, в розрізі процесу національного відродження України засобами надбань народу, насамперед, української мови, привертає увагу ряду сучасних українських дослідників, зокрема М. Вашуленко, С. Єрмоленко, Л. Мацько, Г. Онкович, М. Пентилук, О. Семенов, Л. Скуратівського.

Постановка завдання. Мета статті – окреслити зміст формування національно-мовної особистості майбутнього вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовна особистість як базовий, національно-культурний прототип носія певної мови в науковому полі сучасної України стала об'єктом і лінгвокультурологічних досліджень. У контексті аналізу поняття «мовна особистість» сучасними дослідниками визначено сукупності вмінь та характеристик мовної особистості певного індивіда – автора художнього твору, учня, студента, політика тощо. Формування мовної особистості відбувається в своєрідній

системі координат, яка визначена системою цінностей, які закладені народом, зразками соціальної поведінки, особливостями сприйняття світу [2, с. 261].

У теорії і практиці сучасної науки активно розробляються технології формування мовної особистості, здатної висловлювати свої думки й судження, брати активну участь у процесі соціальної комунікації, оптимально використовуючи мовні засоби відповідно до визначеної мети, цілей і завдань спілкуванню.

Правомірно визначено етапи становлення мовної особистості, починаючи зі школи. Дійовим етапом становлення мовної особистості закономірно вважаються ВНЗ, під час навчання в яких студенти засвоюють професійну термінологію з метою застосування в подальшій професійній діяльності. Метою мовної освіти визначено формування в майбутнього фахівця усталеної мотивації до вивчення рідної та іноземних мов, усвідомлення їхніх суспільних функцій, а також забезпечення толерантного ставлення до них. Важливу роль у цьому процесі дослідники відводять культурі мовлення викладача, оскільки від рівня сформованості його мовно-мовленнєвих навичок значною мірою залежить інтерес і його учнів до цієї дисципліни та процесу навчання загалом.

Розглядаючи проблему розвитку мовної особистості в Україні, роблячи аналіз та проводячи паралелі, можна вважати, що поняття «мовна особистість» та «національно-мовна особистість» є тотожними, синонімічними. Згідно з тлумаченням Л.І. Мацько [4, с. 7], мовна особистість – це людина, яка здатна творчо самовиражатися рідною мовою, пропагувати її, захищати й розвивати. Мовна особистість виявляє себе у процесі мовлення, а національний компонент особистості, своєю чергою, дає змогу розглядати мовленнєву діяльність під кутом національно-культурної специфіки й враховувати етнолінгвістичні, етнопедагогічні та етнопсихологічні чинники: національний спосіб мислення, національна свідомість і самосвідомість, національний характер, український менталітет [6, с. 292].

Під національно-мовною особистістю розуміємо, насамперед, носія національної свідомості, рідної мови, культури, людину, яка володіє сукупністю знань, уявлень із мови та вміє творчо використовувати їх у різних видах мовленнєвої діяльності. Таким чином, коли йдеться про формування національно-мовної особистості майбутнього вчителя, людини з високою культурою мовлення, постає питання, якими компетенціями вона має володіти. Одна з них є мовна. Стан української національної мови на її

сучасному етапі визначається тенденціями розвитку її літературної мови. Генетичну основу української мовної особистості становлять українські національно-культурні традиції, мовна свідомість і самосвідомість, соціальні, соціолінгвістичні характеристики мовного колективу. На цьому підґрунті мовець набуває мовної, комунікативної, культурознавчої компетентності [6, с. 295].

Вчені вважають, що, розглядаючи комунікативну компетентність у ролі важливого структурного елементу професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, важливе місце посідає соціокультурна компетенція, яка визначається науковцями як уміння вибрати потрібний рівень мовного етикету, доречний у конкретній ситуації спілкування, залежно від соціального статусу співрозмовника. Соціокультурний компонент є не тільки важливим елементом фахової комунікативної підготовки майбутніх учителів, а й забезпечує виховання їх як національно-мовної особистості.

Формування мовнокомунікативної компетенції є невід'ємною складовою частиною фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів, професіоналізм якого визначається здатністю засвоїти основи мовленнєвої культури і стати національно-мовною особистістю.

З національно-мовною особистістю пов'язують таку ознаку, як «мовна стійкість» (традиційність, усталеність) – зростання авторитету української мови, усвідомлення внутрішньої потреби спілкуватися й пізнавати світ засобами рідної мови, збереження мовних традицій та унеможливлення відхилень від них, обмеження хитань і варіантів у використанні мовних одиниць. Невід'ємною характеристикою, безумовно, є любов кожного мовця до своєї мови.

За словами Ліни Костенко, обличчя нашого народу – мова – тяжко спотворена, великий відсоток мовців – це носії «недоукраїномови», «перекособочені двомовні» [8, с. 11], суржикомовці – це реалії сьогодення.

Завдання майбутніх учителів початкової школи – враховувати національно-культурологічну семантику мовних одиниць у процесі комунікативних дій тих, хто навчається, адже це є основою формування національно-мовної особистості, яка вбере в себе знання про фольклор, мистецтво, науку, народні звичаї та традиції, отже, зможе передати їх своїм наступникам через рідне слово.

На основі рідної мови в учнів формується національна психологія, характер, світогляд, свідомість та інші компоненти духовності народу, навчально-виховний

процес у сучасній школі забезпечується рідною мовою, а діти, засвоюючи її, стають мовними особистостями, а отже, носіями національного духу. Проте, якщо школа тільки частково «прищепила» літературну мову школяреві, «варто досліджувати мовлення письменників, запозичувати з нього слова, крилаті вислови, прислів'я і приказки» [5, с. 245], адже, як зазначає Я. Рудницький, «найкращий засіб вчитися мови – читати відповідні праці й статті на теми мови, слідувати за мовою творів художнього мистецтва, або прислухатися до мови на сцені» [7, с. 13]. Поняття «національна мова» охоплює загальнонародну українську мову – як літературну, так і діалекти, професійні і соціальні жаргони, варто й не забувати про те, що національна мова складається з літературної і народної мови [3, с. 9], проте часто про нашу буденну розмовну мову ми найменше дбаємо, подекуди вважаючи, що чистою літературною мовою варто говорити «на людях», як результат – нам не завжди вдається говорити по-літературному і в наше мовлення «вдирається» «буденний» вислів [7, с. 8–9] та вищою формою національної мови є літературна мова.

Експериментальні дослідження свідчать, що виникають об'єктивні перешкоди у процесі формування мовної особистості студентської молоді, які безпосередньо пов'язані з проблемами розвитку культури мови: зокрема, через невміння публічно читати, декламувати, виголошувати зв'язний текст, відокремлювати мікротеми, ключові слова, узагальнювати та робити висновки, спонтанно формулювати власні висловлювання та аргументувати, коректно доводити свій погляд, користуватися правилами мовленевого етикету, відповідно до конкретних ситуацій [1, с. 98].

Що стосується питання національно-мовної особистості майбутнього вчителя сучасної початкової школи, то одним з основних завдань у підготовці педагога є процес формування особистості, яка вміє вільно й комунікативно виправдано висловлювати свої думки в будь-якій ситуації, дотримуючись норм літературної мови й виховувати ці якості в учнів [6, с. 294]. М. Пентиліук зазначає: «За період навчання в університеті студенти мають набувати відповідних фахових умінь і навичок», а в майбутньому використовувати це на практиці.

Без звернення до цих ідей при сучасному баченні проблеми суть поняття «національно-мовна особистість» не може бути розкрита. У цьому разі мається на увазі врахування в мовленні особистості національних особливостей мови на всіх рів-

нях: звуковому, лексичному, граматичному. Реалізація в мовленні мовних знаків із національною семантикою відбувається як важливий процес її самоідентифікації, має велике значення у формуванні національно-мовної особистості.

Висновки із проведеного дослідження. Отже, вважаємо, що мова є важливим складником системи формування й відображення в підростаючого покоління національного духу, світогляду й свідомості, що передається від педагога. Мовна особистість майбутнього вчителя сучасної початкової школи є центром системи процесу розвитку, навчання й виховання нової людини (носія національної свідомості, рідної мови, культури) у руслі національного духу, відродження й відтворення, адже саме національна, літературна українська мова є тією компетенцією, якою має володіти національно-мовна особистість. Нині сучасна українська літературна мова має статус розвиненої структури, а процес впровадження її в усі сфери суспільного життя вже незворотний. Збереження мовної стійкості в сучасному комунікативному просторі дуже важливе, адже функціонування літературної мови – відображення національного обличчя особистості. Вища педагогічна освіта орієнтована на виховання культури мовлення майбутнього фахівця, покликана забезпечити формування національно-мовної особистості та мовленнєвої компетентності майбутнього педагога.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гавриловська М.В. Значення змісту понять «мовна компетентність» і «мовна компетентність» в освіті майбутнього вчителя: Збірник наукових праць. 2011. Вип. 9. С. 95–100.
2. Голик С. Мовна особистість як об'єкт лінгвокультурологічних досліджень. Вісник Львівського університету. Серія: іноземні мови. 2013. Вип. 21. С. 258–264.
3. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори. К., 1990. С. 7–12.
4. Мацько Л.І. Українська мова і формування національної свідомості. Педагогіка та психологія. 1996. № 1. С. 67–70.
5. Палихата Е.Я. Українська мова за професійним спрямуванням. Навчальний посібник для студентів. Київ: Лотос, 2009. 321 с.
6. Пентиліук М. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2014. Ч. 2. С. 290–297.
7. Рудницький Я. Як говорити по-літературному? Прага: Пробоем, 1941. 63 с.
8. Фаріон І.Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (Науково-навчальне видання). Вид 2-ге, доп. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. 336 с.